

Les marginacions

del call

Els jueus, tothom ho sap, eren marginats. Sí. Però n'hi havia un altre tipus, de marginat jueu. Els jueus marginats pels jueus. La diferència l'establien els diners, el poder. Els poderosos, els rics, controlaven l'aljama, amb el vistiplau dels reis que, en canvi dels diners que sempre necessitaven, els deixaven governar les aljames com volien.

Tenim una predisposició a contemplar les minories com si fossin blocs compactes, col·lectius refractaris a qualsevol divisió interna. Si en condicions normals ja els resulta difícil resistir assimilacions o anorreaments, més difícil els resulta encara, per no dir impossible, en una situació de fractura social. Els grups minoritzats per les diverses i arbitràries raons que els imposen les societats dominants no es podrien permetre cap vel·leïtat de desunió. També es miren, els mirem, amb espontània simpatia, en nom d'uns principis ètics que avorriïxen les discriminacions injustes. I sens dubte se la mereïxen, la nostra adhesió, per tot aquell dolor, per totes aquelles misèries que se'ls infligeixen, i que sovint s'escriuen en la lletra menuda i quotidiana d'unes amargues peripècies privades i familiars.

La història ens ha presentat els jueus com un poble que ha compartit un sol i terrible destí. Ara, la veritat indiscutible d'uns fets, escandits per la diàspora, els progrms i l'Holocaust, no ens hauria de satisfer, però, com la sola clau explicativa de la tragèdia. Adjudicar als altres l'origen de tots els mals exonera qui els pateix de les pròpies responsabilitats –si és que n'hi té–, i porta a mirar-se la història com l'evitern duel de bons i dolents. La història està plena de trampes, i la del maniqueïsm n'és una.

Ariel Toaff, un historiador jueu, i per tant gens susceptible de ser acusat d'avversió sionista, ha reclamat l'atenció sobre els processos de marginació que es generen al si de les comunitats hebraïques mateixes. Traslladada aquesta cautela als calls catalans medievals ens alerta, en efecte, de la presumpta imatge d'un col·lectiu compacte, infrangible i uniforme. No hi ha "aljama" dels

Països Catalans en què el poder no estiga en mans d'uns pocs. Aquests són, abans que res, rics, de vegades immensament rics; controlen totes i cada una de les magistratures i tracten de repartir-se-les i transmetre-les dintre les pròpies famílies, la cohesió de les quals és la millor garantia per a resistir rivals i adversaris.

La corrupció era un mal endèmic i mai no se'n trobà l'antídoto adequat. Amb fraus i extorsions els poderosos eludien les obligacions fiscals, que requeïen sobre la majoria dels veïns. Tot partia d'uns perversos mètodes electorals basats en la cooptació, que autoritzava els qui ocupaven els càrrecs a designar-se'n directament el successor, bo i marginant criteris de més representativitat. La fortuna personal era la condició indispensable del candidat: a València, el 1297, Jaume II, a petició de l'aljama, és a dir, de l'oligarquia, fixà en 600 sous de béns declarats el barem per a ingressar en el cos executiu local.

La identificació del poder amb els més "capaços", val a dir, amb els més rics, cristal·litzà en una peculiar ideologia de grup, de menyspreu envers els altres. A Mallorca, segons les ordenances de 1356, quedava prohibit elegir un metge o un "corredor d'orella", una mena de mitjancer de tractes i negocis, per al càrrec de secretari de l'aljama, cosa que recorda, entre els cristians, els vells tabús dels oficis il·lícits per raó de la sang i els diners. Pocs anys després, el rei decretava que només els jueus que pertanyien a les famílies més antigues, els prohoms i els que pagaven més impostos, governaren l'aljama, alhora que prohibia les associacions i les conspiracions contra el govern local. Mentrestant, a València, la reina contemplà l'expulsió de tots els jueus pobres, i recordà

que eren inhàbils per a regir responsabilitats administratives.

El poder era un afer dels poderosos, dels clans familiars que articulaven, com succeïa fora de les muralles del call, una atapeïda xarxa d'amics, parents i valedors. Les rivalitats entre els Natjar i els Faquim de Ciutat de Mallorca obligà el poder reial a intervenir-hi en diverses ocasions. L'abril de 1380, Pere el Ceri-

neutralitzades per les elits. Ja li anava bé a la corona que "els més capaços" retingueren les regnes dels calls. Obedients i sol·lícits, acudien amb diners ràpids a remeiar les permanents angoixes financeres del rei, en canvi de privilegis i immunitats jurídiques que els deixaven les mans lliures per dominar les aljames. Un dels casos més cèlebres és el de Jafudà Alatzar, que l'aljama valenciana denunciava el 1370 per tots "los damnatges e greuges que ha sofert per mà e ocasió" d'ell durant vint anys. Entre "arbitrarietats, extorsions i actes despòtics" els seus veïns diuen que ell i la seua família no pagaven impostos i que utilitzaven els diners de l'aljama com si foren propis, i hi afegeixen que "fiant-se de la sua gran riquesa, com algun matrimoni se tracta en lo regne de València entre los juheus e a ell no ve en plaer, decontinent se met en lo fet, e ab tractaments e ab menaces fa de guisa aquells que ell vol, de manera que és gran confusió a aquells que ell vol mal".

Les lluites polítiques tenien la mateixa coloració violenta que a l'altra banda

batle de Jaume I, d'haver fer compres fraudulentas, de prestar per damunt del 20% autoritzat i de sodomita. El monarca, després de l'oportuna investigació, va desestimar els càrrecs, no sense oblidar d'avaluar-lo amb la seua protecció enfront de qualsevol altre procés civil o criminal. A Barcelona, el juny de 1327, hi ha un perdó reial de tots els greuges contra els dirigents de l'aljama efectuats per correligionaris envejosos que volien per a ells i les seues famílies la direcció de l'aljama. Quan la mateixa aljama de Barcelona fou acusada d'haver comprat hòsties consagrades, Ishac ben Siset, el rabí, no va dubtar gens que la mentida havia sorgit de dins la comunitat: "Fa prop de cinc mesos —diu— sorgiren del nostre si homes vils que denunciaren el gran rabí, el nostre mestre Nissim, sis dels prohoms de l'aljama, el meu germà i a mi mateix. Encara ens trobem sota fiança per un delicte que no hem comès."

Quan es demanà al també rabí Profeit Duran les causes dels desastres de 1391, després dels assalts a les jueries catalanes, la majoria de les quals van desaparèixer, és prou significatiu que no fes cap referència als cristians, responsables dels programs. En canvi, si que fa una reflexió metafòrica però exclusivament en clau interna: "Ja es va demanar a un cert vell filòsof quina era la causa de la ruïna del seu país, i respongué que les causes de la seua ruïna havien estat tres. La primera, que els caps i dirigents havien escollit el profit particular sense preocupar-se de la resta; la segona, l'odi que els seus caps es tenien entre ells; la tercera, que es va lliurar el govern a homes sense enteniment i sense experiència en la direcció."

L'homogeneïtat social de les jueries és un pur miratge. La unitat d'acció també. Les lluites polítiques no són l'únic testimoni d'escissions irreparables. Els arxius criminals, en què compareixen blasfems, lladres, pobres, rodamons, prostitutes, fatals desigs carnals amb cristianes, empedreïts jugadors de daus, violents, suïcides i assassins són mostres també de les frustracions dels més desafortunats de les nostres jueries medievals.

Ferran Garcia-Oliver

L'homogeneïtat social de les jueries sols és un miratge. Així, als calls medievals el poder només estava en mans dels més rics.

moniós, en una carta adreçada al governador, es fa ressò de "la gran dissensió e discòrdia de fa molt de temps, per la qual s'ha seguit e s'espera tot jorn seguir entre ells e l'aljama de la dita ciutat gran dampnatge e destrucció, per ço com lo regiment e administració d'aquella penja e està tot en les parts damunt dites, que així, com sabets, són los pus poderoses i pus potents juheus de tota la dita aljama".

Totes les reformes empreses pels "menuts" o bé foren molt limitades o foren

de les muralles del call, entre els cristians. L'adversari es derrotava i si era possible es liquidava. Amb aquest propòsit els poderosos no s'estaven de recórrer fins i tot a la calúmnia. Les faltes acusacions, a més, es referien a delictes que horroritzaven els cristians, com ara l'homosexualitat, la usura i la burla dels sacraments i l'Església. El 1274, Salimah Barabut, Abraham Samaria i Abraham Gerundí, tots tres de València, acusaren Vives Abenvives,